

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ГРИГОРОВА Ганна Леонідівна

УДК 340.12: 342.726-053.6(477)

КОНЦЕПЦІЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ

спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
КРЕСТОВСЬКА Наталя Миколаївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
СКРИПНЮК Олександр Васильович,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
заступник директора;

кандидат юридичних наук, доцент
БАЛТАДЖИ Поліна Миколаївна,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
декан факультету № 4

Захист відбудеться «16» вересня 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «11» серпня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ратифікація Україною Конвенції ООН про права дитини та подальше розширення правового регулювання ювенальних відносин зумовлюють відхід від патерналістського розуміння дитини як об'єкта захисту з боку сім'ї, суспільства, держави і сприйняття її як активного учасника життя громадянського суспільства. Це зумовлює питання щодо деталізації ювенальних охоронних відносин та регулювання юридичної відповідальності неповнолітніх як одного з компонентів правового статусу дитини.

Інститут юридичної відповідальності, який передбачає найбільше втручання держави в життя індивіда, пов'язаний переважно з обмеженням його прав і свобод. Тому утвердження механізму ювенальної відповідальності буде показником становлення України як сучасної правової демократичної держави, політику якої спрямовано на забезпечення прав дитини, зокрема, дотримання принципу пропорційності при втручанні держави у приватне життя індивіда у разі притягнення його до юридичної відповідальності. Специфіка правосуб'єктності неповнолітнього як учасника правовідносин зумовлює специфічність реалізації ним юридичної відповідальності, особливо в її негативній формі. Непослідовність та неповнота законодавчого регулювання цього питання на національному рівні призводить до того, що неповнолітні суб'єкти притягуються до відповідальності на загальних засадах, що не відповідає принципам Конвенції ООН про права дитини та іншим міжнародним стандартам.

Актуальність теми, поряд із потребами практики правозастосування, зумовлена і суто науковими чинниками. Динамічні процеси у правовому регулюванні актуалізують питання нових видів юридичної відповідальності та визначення їх критеріїв. Сучасне нормотворення і трансформація в національному праві норм міжнародного права, формування комплексних галузей права, специфіка регулювання постійно розширюваного кола суспільних відносин зумовлюють необхідність запровадження нових підходів до концепції юридичної відповідальності. Галузевий поділ юридичної відповідальності на види видається недостатнім для досягнення її різноманіття, якщо враховувати антропологічний поворот у сучасному праві та переміщення індивіда до центру правової системи. Аргументом на користь виокремлення ювенальної відповідальності, крім специфіки її суб'єктного складу, є специфіка санкцій, що застосовуються до неповнолітньої особи.

Отже, актуальність теми дисертації зумовлена необхідністю теоретичного осмислення специфіки ювенальної відповідальності в системі юридичної відповідальності, дослідження її принципів, форм та підходів до її реалізації.

Серед монографічних загальнотеоретичних досліджень, присвячених безпосередньо відповідальності неповнолітніх, можна назвати лише видану за радянських часів монографію Я.М. Шевченко «Правове регулювання відповідальності неповнолітніх». Дослідження юридичної відповідальності неповнолітніх здійснюється такими вченими, як Н.Л. Березовська, В.М. Бурдін, Є.М. Вечерова, Ю.А. Дербаківа, О.В. Горбач, О.М. Карпенко, Я.М. Квітка, Є.Ю. Колосовський, С.П. Коталейчук, Н.М. Крестовська, В.І. Мірошніченко, Є.С. Назимко, Ю.С. Пудовочкін. Але всі вони, за винятком Н.М. Крестовської, вивчають особливості юридичної відповідальності неповнолітніх лише у межах певної галузі права. Усе вищенаведене зумовило вироблення уніфікованої моделі реалізації неповнолітнім суб'єктом юридичної відповідальності для можливості реформування у подальшому відповідних галузевих норм.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U00671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування загальнотеоретичної концепції ювенальної відповідальності на основі теорії юридичної відповідальності та національної практики ювенальної юстиції.

Визначена мета зумовила постановку та вирішення таких задач:

виявити та систематизувати концептуальні ідеї щодо природи ювенальної делінквентності та інституту юридичної відповідальності неповнолітніх;

визначити існуючі підходи до організаційного механізму ювенальної юстиції у різних правових системах, виокремивши відмінності у процедурі реалізації неповнолітнім негативної юридичної відповідальності;

визначити особливості національної моделі ювенальної юстиції;

виробити критерії виокремлення ювенальної відповідальності як специфічного виду юридичної відповідальності;

надати характеристику принципам та формам ювенальної відповідальності;

систематизувати існуючу систему національних органів забезпечення ювенальної відповідальності;

розробити пропозиції щодо удосконалення національного ювенально-правового регулювання та реформування системи органів забезпечення ювенальної відповідальності.

Об'єктом дослідження є юридична відповідальність неповнолітніх в Україні.

Предметом дослідження є концепція ювенальної відповідальності в українському праві.

Методи дослідження. У ході здійсненого дослідження використано низку взаємопов'язаних підходів, серед яких – антропологічний, аксіологічний, системний та ювенальний, а також загальнонаукові та спеціально-наукові методи: діалектичний, описовий, історичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та метод моделювання.

Застосування антропологічного підходу покликано визначити місце дитини у сучасному суспільстві та в існуючих у ньому правовідносинах. Застосування цього підходу дає змогу розуміти дитину як автономного учасника правовідносин (п.п. 3.1, 3.2). Аксіологічний підхід використано з метою ціннісного дослідження специфічних прав неповнолітнього (п.п. 2.2, 3.2). Системний підхід зумовив розгляд ювенальної відповідальності як складової праворегулятивної системи суспільства та як елементу правового статусу дитини в Україні (п.п. 3.1, 3.4). У розвиток антропологічного та аксіологічного підходів розроблено ювенальний підхід, що розуміється як науково-практична правова орієнтація на дотримання кращих інтересів дитини. Ідеї цього підходу найбільшою мірою використовувалися для визначення мети і цілей дослідження та формування принципів ювенальної відповідальності (п. 3.2). Закони та категорії діалектики простежуються у всіх розділах дослідження та використовуються у зв'язці із системним підходом. Описовий метод використано для надання опису та формування дефініції ювенальної відповідальності, розкриття сутності її принципів та форм, характеристики організаційно-правових особливостей цього інституту (р. 3). Історичний метод використано для ретроспективи підходів до розуміння природи поведінки, що відхиляється, у неповнолітніх (п. 2.1). Прийоми формально-юридичного методу застосовано для аналізу та критичної оцінки норм національного, зарубіжного та міжнародного права, для визначення необхідності та шляхів реформування українського законодавства щодо юридичної відповідальності неповнолітніх (п. 2.2, р. 3). Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення міжнародних стандартів у сфері кримінальної відповідальності неповнолітніх з актами «м'якого права» у цій сфері та характеристики національних, європейських та міжнародних стандартів протидії ювенальній делінквентності та реалізації ювенальної відповідальності (п. 2.2). Метод моделювання використано для побудови універсальної теоретичної конструкції юридичної відповідальності та для формулювання висновків дослідження (п. 3.3).

Теоретичною основою дослідження стали концептуальні положення, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних вчених,

серед яких: О.С. Автономов, Н.В. Аніщук, С.С. Алексєєв, Н. Бала, М.Й. Байтін, В.М. Бурдін, М.В. Вітрук, Л.Ю. Голишева, О.В. Горбач, О.В. Змановська, О.О. Іванов, Ю.І. Ковальчук, Є.Ю. Колосовський, І.С. Кон, Н.М. Крестовська, В.О. Левченко, М.В. Логвінова, М.С. Малєїн, О.В. Малько, Е.Б. Мельникова, О.М. Нечаєва, Д.А. Ліпінський, Ю.М. Оборотов, Р.М. Опацький, Н.А. Орловська, Ю.Є. Пудовочкін, Г.М. Рабец, П.М. Рабінович, О.О. Северин, О.В. Скрипнюк, М.М. Стефанчук, С.Т. Сулейманова, Р.Л. Хачатуров, Я.М. Шевченко, Н.С. Юзікова.

Нормативну основу дослідження становить законодавство України, у т.ч. – міжнародні договори, учасницею яких є Україна; інтерпретаційні акти Конституційного Суду України, Верховного Суду України; зарубіжне законодавство; міжнародні акти рекомендаційного характеру; політико-програмні документи.

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні відомості; звітні матеріали щодо виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі захисту прав дитини; матеріали преси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що ця робота є першим монографічним дослідженням інституту ювенальної відповідальності, що є окремим видом юридичної відповідальності. Наукову новизну роботи конкретизовано у таких положеннях:

уперше:

сформовано концепцію ювенальної відповідальності як комплексного правового утворення, що містить норми національного ювенального права, міжнародні стандарти поведінки із неповнолітніми правопорушниками та загальні принципи інституту юридичної відповідальності;

визначено та застосовано ювенальний підхід – науковий та практичний орієнтир на дотримання найкращих інтересів неповнолітнього, який реалізується шляхом формування уніфікованого юридичного статусу неповнолітнього;

обґрунтовано необхідність ювенальної експертизи як обов'язкового етапу процесу законотворення, концептуальною основою якої має стати застосування компетентнісного підходу, тобто залучення до процесу розроблення законопроектів спеціалістів у сфері ювенального права;

запропоновано універсальну модель реалізації суб'єктом юридичної відповідальності: «дія (протиправна або схвалювана правом) – нормативна підстава притягнення до відповідальності – застосування компетентним органом відповідних заходів відповідальності (санкцій)» та обґрунтовано її виключно ретроспективний характер;

сформовано поняття «суб'єктивне протиправне діяння» як специфічне правопорушене діяння неповнолітнього з дефектним складом, якого відмежовано від поняття «ювенальне правопорушення»;

виокремлено серед причин протиправної поведінки неповнолітніх правове невігластво як дефіцит правових знань;

удосконалено:

визначення ювенальної відповідальності, яке сформовано, виходячи з визнання як негативної, так і позитивної її форми, та яке передбачає можливість застосування до неповнолітнього ювенальних санкцій як альтернативних заходів правового реагування;

розуміння інституту позитивної юридичної відповідальності, зокрема, спростовано тезу щодо можливості виникнення відповідальності за ще не вчинене діяння та підхід до розуміння позитивної відповідальності як до обов'язку діяти правомірно;

визначення терміна «санкція», зокрема доведено, що цей термін не обмежується виключно негативним значенням, а в ювенальних правовідносинах може набувати вигляду спеціальних заохочень у разі застосування санкцій до супранормних дітей;

модель інституту ювенальної адвокатури в українському праві, а саме – проаналізовано можливість реформування системи безоплатної правової допомоги для неповнолітніх;

систему принципів ювенальної відповідальності на підставі узагальнення міжнародних та національних традицій побудови системи відповідальності неповнолітніх;

набули подальшого розвитку:

характеристики міжнародних та національних стандартів ювенальної юстиції та підходи щодо удосконалення ювенальної політики України;

аналіз правового становища неповнолітнього у правовідносинах;

систематизація підстав девіантної поведінки неповнолітніх;

теоретичні розробки щодо можливості виокремлення власного інституту юридичної відповідальності у комплексних галузях права та підстави для цього;

ідеї щодо місця інститутів громадянського суспільства та організацій із здійснення соціального супроводу в системі національної моделі ювенальної юстиції;

практичні пропозиції щодо використання альтернативних санкцій, зокрема процедури медіації для реалізації неповнолітнім заходів юридичної відповідальності;

систематизація органів та інститутів, що забезпечують реалізацію неповнолітнім юридичної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані висновки та положення є концептуальними засадами для подальшого реформування інституту юридичної відповідальності неповнолітніх, теоретичного та практичного оформлення національної

системи ювенальної юстиції. Основні положення, висновки та рекомендації дослідження може бути використано у:

науково-дослідній роботі – для подальшого вивчення специфіки та структури інституту юридичної відповідальності неповнолітніх;

правотворчості – щодо гармонізації норм чинного матеріального та процесуального законодавства з міжнародними стандартами юридичної відповідальності неповнолітніх;

юридичній практиці – при реформуванні ювенальної сфери правового життя України, зокрема, створенні інститутів ювенальної юстиції та органів, що забезпечують реалізацію ювенальної відповідальності;

освітнянській діяльності – при розробленні стандартів підготовки юристів – фахівців у сфері захисту прав дитини, при підготовці та викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права» та «Ювенальне право».

Апобація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» та були оприлюднені на: інтернет-конференції «Проблеми правової ювеналістики» (м. Одеса, 25 листопада 2013 р.), круглому столі з міжнародною участю «Держава і право в умовах інтеграції до європейського співтовариства» (м. Донецьк 12 грудня 2013 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.), круглому столі «Права дитини в Україні: правові та соціальні проблеми» (м. Київ, 29 травня 2014 р.), Четвертій науковій конференції «Розвиток методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 27–28 березня 2015 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 14–15 травня 2015 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 17–18 червня 2016 р.), круглому столі «Механізми виведення дітей та підлітків з кримінального процесу шляхом проведення медіації» (м. Київ, 13 липня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації викладено у 12 публікаціях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 2 – у зарубіжних фахових виданнях, 6 – у тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, що поділені на 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 197 сторінок, із них основного тексту – 162 сторінок. Список використаних джерел налічує 308 найменувань і розміщений на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими планами, мету та задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та опублікування.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження», що складається з двох підрозділів, присвячено дослідженню наукових підходів до інституту юридичної відповідальності неповнолітніх, формуванню методологічної основи здійсненого дослідження та його понятійно-категоріального апарату.

Підрозділ 1.1. «Стан наукової розробки теми» присвячено аналізу існуючих підходів до розуміння поняття та причин ювенальної деліквентності та ювенальної відповідальності.

Науковий інтерес до неповнолітніх правопорушників виник у другій половині XIX ст. Оформлення ж вітчизняної доктрини юридичної відповідальності неповнолітніх на науковому рівні віднесено до початку XX ст. (П.І. Люблінський, М.М. Полянський, А.М. Рубашева, М.М. Гернет, Є. Веккер, В.І. Куфаєв, Ю.П. Мазуренко, Г.Д. Риндзюньський). Радянська правова доктрина майже повністю зводила питання відповідальності неповнолітніх до вивчення її кримінального аспекту (З.А. Астеміров, М.М. Бабаєв, Н.Л. Кривоченко, П.В. Ліхолат, Г.М. Міньковський, М.Д. Шаргородський, С.А. Шапінова, О.Л. Цвєтінович, О.І. Чернишев, А.Є. Якубов). Такий підхід оспоровався Г.С. Гаверовим, який вказував на діалектичний взаємозв'язок кари та виховання у структурі відповідальності і пропонував пошук нового підходу у розумінні системи покарань (зокрема тих, що застосовуються до неповнолітніх).

Першим комплексним дослідженням усіх видів юридичної відповідальності неповнолітніх стала монографія Я.М. Шевченко, в якій сформовано прогресивні принципи відповідальності неповнолітніх. Серед галузевих досліджень відповідальності неповнолітніх слід назвати праці Н.Л. Березовської, В.М. Бурдіна, Є.М. Вечерової, Ю.А. Дербакової, О.В. Горбач, Т.О. Гончар, О.М. Карпенко, Я.М. Квітки, Є.Ю. Колосовського, Є.С. Назимка, в яких відстоюється необхідність деталізації процедури притягнення неповнолітніх до відповідальності з урахуванням вікової особливості такої групи суб'єктів.

Поняття ювенальної відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності запропоновано у працях Ю.Є. Пудовочкина та Н.М. Крестовської. Однак, незважаючи на ці дослідження, вбачається, що існуючі на теперішній час підходи до вивчення інституту юридичної відповідальності неповнолітніх не мають систематизованого характеру, а дослідження юридичної відповідальності неповнолітніх, як і раніше,

здійснюється переважно у кримінальному аспекті, що не лише розвиває та апологізує її каральну спрямованість, але й призводить до поверховості у регулюванні цього інституту в інших галузях права.

У *підрозділі 1.2. «Методологічні засади та поняттєво-категоріальний апарат дослідження»* зазначено, що система підходів та методів дослідження має на меті створення теоретичної моделі інституту ювенальної відповідальності, який має проектно-пропозиційний вектор у сфері правової ювеналістики.

У розвиток антропологічного та аксіологічного підходів розроблено ювенальний підхід, що розуміється як науково-практична правова орієнтація на дотримання кращих інтересів дитини. Застосування ювенального підходу запропоновано у двох напрямках: уніфіковане нормотворення, першочерговою метою якого є подолання розбіжностей у правовому статусі неповнолітнього в існуючому нормативному матеріалі та подальша розробка ювенальних норм, базуючись на міжнародних та національних стандартах прав дитини; компетентісність (спеціалізація) кадрів у системі забезпечення прав дитини.

Удосконалено поняттєво-категоріальний апарат ювенального права за рахунок розроблення дефініцій понять «альтернативні (ювенальні) санкції», «правове невігластво», «ювенальна відповідальність», а також уточнення дефініцій понять «вікова зрілість», «девіантна поведінка», «лімінальна поведінка».

У *другому розділі «Соціальні та правові передумови формування концепції ювенальної відповідальності в Україні»*, який складається з двох підрозділів, висвітлено еволюцію наукових (соціологічних, психологічних, кримінологічних, психіатричних) підходів до розуміння причин та особливостей правопорушуваної поведінки неповнолітніх. Досліджено формування національних, регіональних та міжнародних стандартів поводження з неповнолітніми, що притягаються до відповідальності.

Підрозділ 2.1. «Ювенальна делінквентність як соціальне явище» присвячено висвітленню підстав та природи явища правопорушуваної поведінки неповнолітніх.

Доведено, що феномен ювенальної делінквентності має одночасно соціальне, економічне та психологічне підґрунтя, через що його вивчення мало би здійснюватися на периферії кількох наук, однак сучасні дослідження цього явища, зазвичай, є вузькоспрямованими. Переважна кількість дослідників на теперішній час доходить висновку, що першопричиною формування делінквентної поведінки в індивіда (зокрема у неповнолітнього) є деформований процес адаптації та входження до соціальних груп і встановлення соціальних зв'язків. Багатофакторність формування у неповнолітніх поведінки, що відхиляється, ускладнює процес систематизації причин ювенальної делінквентності як явища.

Виокремлено два наймасштабніші фактори впливу на поведінку неповнолітнього – зовнішній та внутрішній, та досліджено групи відносин та явищ, якими зумовлюються зазначені фактори. До зовнішніх факторів віднесено обставини навколишнього світу, що існують об’єктивно і впливають на соціальну адаптацію неповнолітніх та формування типу їх поведінки. До внутрішніх факторів формування делінквентної поведінки у неповнолітнього віднесено детермінанти, що існують незалежно від соціального впливу. Вони визначаються як психологічні особливості самодетермінації поведінки неповнолітнього.

У *підрозділі 2.2. «Сучасні правові стандарти запобігання ювенальній делінквентності та реалізації ювенальної відповідальності»* охарактеризовано та систематизовано стандарти поводження з неповнолітніми правопорушниками, що існують у рамках міжнародного та національного права.

Становлення стандартів протидії ювенальній делінквентності та притягнення неповнолітніх до відповідальності розпочинається із прийняттям Конвенції ООН про права дитини, яка є основним загальнообов’язковим міжнародним документом, що закріплює особливості правового статусу неповнолітніх.

Виокремлено чотири рівні стандартів відповідальності неповнолітніх та протидії ювенальній делінквентності в українському праві: міжнародні стандарти ювенальної відповідальності відображено у Конвенції ООН про права дитини та рекомендаційних актах, прийнятих на її виконання (Мінімальні стандартні правила ООН відправи правосуддя стосовно неповнолітніх, Керівні принципи ООН щодо попередження злочинності серед неповнолітніх, Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі); стандарти запобігання правопорушваності неповнолітніх та поводження з неповнолітніми правопорушниками розроблено в рамках діяльності Європейського парламенту та Ради Європи (Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Європейські правила щодо неповнолітніх правопорушників, які підлягають застосуванню санкцій чи заходів, Керівні принципи комітету Ради Європи щодо судочинства, дружнього до дитини, Директива Європейського Парламенту та Ради Європи щодо забезпечення процесуальних гарантій для неповнолітніх, що є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному процесі, тощо); стандарти відповідальності неповнолітніх, які відображено у національному законодавстві (Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, Національна Стратегія у сфері прав людини); стандарти відповідальності неповнолітніх, закріплені рішеннями Європейського суду з прав людини.

Третій розділ «Конструкція інституту ювенальної відповідальності в українському праві», що складається з чотирьох

підрозділів, присвячено дослідженню особливостей інституту юридичної відповідальності неповнолітніх як елементу системи права. Проаналізовано специфіку цього інституту, зокрема його принципи, форми та організаційно-правове забезпечення.

Підрозділ 3.1. «Специфіка ювенальної відповідальності в системі юридичної відповідальності» присвячено визначенню ознак юридичної відповідальності неповнолітніх як комплексного правового інституту.

Доведено, що ювенальній відповідальності як комплексному інституту юридичної відповідальності є притаманними специфічні ознаки, що доповнюють «класичні» критерії поділу відповідальності на види, а саме: така відповідальність реалізується спеціальним суб'єктом – неповнолітнім; пріоритетною метою ювенальної відповідальності є виховання у неповнолітнього установки на правомірну поведінку у майбутньому та недопущення його стигматизації як злочинця; підставою ювенальної відповідальності може бути як ювенальне правопорушення, так і специфічне правопорушене діяння (суб'єктивне протиправне діяння); наявність альтернативних (ювенальних) санкцій.

Визначено, що суб'єктивним протиправним діянням є ювенальне правопорушення з дефектним складом, яке визначається як усвідомлене шкідливе протиправне діяння деліктоздатного неповнолітнього суб'єкта, що передбачено забороняючою нормою матеріального права, проте не врегульовано відповідною нормою-санкцією і передбачає застосування спеціальних ювенально-правових заходів реагування. Існування суб'єктивного протиправного діяння як підстави ювенальної відповідальності, у разі комплексного реформування системи ювенальної юстиції, буде мати тимчасовий характер, згодом набувши ознаки ювенального правопорушення.

Доведено, що ювенальна відповідальність – це комплексний інститут юридичної відповідальності, що має вираження у настанні позитивних правових наслідків для неповнолітнього у разі його активної поведінки із дотримання правових приписів, що має своїм результатом застосування заходів схвалення чи заохочення, а в разі порушення ним таких приписів – застосування з боку інститутів ювенальної юстиції примусових заходів, характер яких зумовлюється індивідуальними характеристиками неповнолітнього та/або вчиненого ним діяння, і мають на меті виховний та превентивний вплив.

У **підрозділі 3.2. «Принципи ювенальної відповідальності»** досліджено загальні та спеціальні принципи юридичної відповідальності неповнолітніх. Інститут ювенальної відповідальності як складова інституту юридичної відповідальності базується на принципах, що є характерними для цього інституту в цілому, але мають специфіку прояву,

та спеціальних принципах. Принцип доцільності відповідальності знаходить відображення у співрозмірності обраної форми відповідальності характеру вчиненого неповнолітнім протиправного діяння. Такий принцип скеровує увагу на необхідність обмеження лише того обсягу прав неповнолітнього, що відповідає мірі відповідальності, встановленій за певне протиправне діяння, а не комплексу всіх його прав.

Особливість принципу індивідуалізації відповідальності неповнолітніх має відображення у його дуалістичному характеру: індивідуальні характеристики неповнолітнього мають підлягати врахуванню як у процесі реалізації відповідальності, так і в процесі вибору та призначення відповідного заходу відповідальності.

До спеціальних принципів ювенальної відповідальності належать, у першу чергу, принципи, закріплені у міжнародних актах ювенальної спрямованості, зокрема у Мінімальних стандартних правилах ООН відправи правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) та Керівних принципах ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Ріядські керівних принципах), серед яких принципи: законодавчого закріплення мінімального віку кримінальної відповідальності неповнолітніх; дотримання благополуччя неповнолітнього у процесі притягнення до відповідальності, що передбачає, зокрема недопущення жорстоких та нелюдських покарань; врахування особистості неповнолітнього при застосуванні певного виду покарання; співрозмірності покарання та вчиненого діяння; спеціалізації законодавства та правосуддя стосовно неповнолітніх, що передбачає залучення кадрів з належною кваліфікацією; процесуальних гарантій на всіх етапах судового розгляду (презумпція невинуватості, право бути повідомленим про пред'явлене обвинувачення, право на відмову давати показання, право мати адвоката, право на присутність батьків або опікуна, право на очну ставку зі свідками та їх перехресний допит та право на апеляцію до вищої інстанції); конфіденційності у процесі притягнення до відповідальності; пріоритету позасудового врегулювання справи; виключності тримання під вартою; недопущення стигматизації неповнолітнього правопорушника; залучення сім'ї та громадськості до процесу реалізації відповідальності.

Запропоновано класифікацію принципів ювенальної відповідальності: принцип застосування ізоляції лише у крайніх випадках (принцип пріоритету альтернативних заходів відповідальності); принцип соціально-правового супроводу та застосування індивідуального підходу у процесі притягнення до відповідальності; принцип застосування покарання/виховних заходів з урахуванням необхідності відшкодування завданої шкоди або вчинення інших дій на користь потерпілого; принцип спеціалізації та процесуального полегшення розгляду справи.

У *підрозділі 3.3. «Форми ювенальної відповідальності»* досліджено позитивну та негативну форми ювенальної відповідальності та обґрунтовано існування позитивних санкцій як елементу позитивної відповідальності.

З позиції широкого підходу до розуміння ювенальної відповідальності виокремлено її негативну та позитивну форми. Для дотримання логічної структури механізму юридичної відповідальності обидві її форми мають розумітися виключно в ретроспективному аспекті. Тоді негативна ювенальна відповідальність буде мати характер правових обмежень, що застосовуються до неповнолітніх, а позитивна ювенальна відповідальність буде схваленням з боку держави активної поведінки неповнолітніх із дотримання правових приписів.

Підтверджено висновок попередніх дослідників щодо того, що подальше дослідження інституту відповідальності неповнолітніх та формування концепції ювенальної відповідальності мають відбуватись у напрямку оптимізації та уніфікації діючих норм у рамках ювенального права. За умови реформування інституту негативної відповідальності неповнолітніх відповідно до принципів та стандартів ювенальної юстиції можливим стане моделювання процесу реалізації відповідальності неповнолітніх незалежно від галузевої приналежності її норм. Тоді класифікація інституту негативної відповідальності неповнолітніх може у подальшому здійснюватися за організаційною формою на ту, що пов'язана з позбавленням волі, та альтернативну позбавленню волі відповідальність.

Необхідність запровадження норм позитивної відповідальності у механізм ювенальної правової політики зумовлена не лише підвищенням рівня їх ефективності, але й створенням адекватної системи протидії ювенальній делінквентності серед дітей з особливими психоемоційними потребами.

У *підрозділі 3.4. «Організаційно-правове забезпечення ювенальної відповідальності в Україні: сучасний стан та шляхи удосконалення»* досліджено сучасну систему органів та інститутів, що забезпечують реалізацію неповнолітнім негативної ювенальної відповідальності. Організаційний механізм забезпечення ювенальної відповідальності передбачає систему державних та недержавних органів та інститутів, на яких покладено окремі процедури забезпечення реалізації неповнолітнім негативної відповідальності. До такої системи слід зараховувати: органи досудового слідства (підрозділи Національної поліції; органи прокуратури); органи та установи, на яких покладено обов'язок виконання покарань та примусових заходів виховного характеру (школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; виховні колонії; служби пробації); організації соціального супроводу; інститути громадянського суспільства; ювенальну адвокатуру.

Відзначено необхідність створення центрального органу виконавчої влади з реалізації ювенальної політики як способу забезпечення принципу правової та організаційної єдності інститутів ювенальної юстиції та дотримання принципу спеціалізації кадрів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено наукове завдання, яке полягало у побудові концепції ювенальної відповідальності в українському праві. До основних результатів дисертаційного дослідження належать такі **Висновки**.

1. Звернення до проблеми юридичної відповідальності неповнолітніх на загальнотеоретичному рівні покликано виробити уніфіковану модель ювенальної відповідальності (за допомогою якої можливим буде реформування, у подальшому, відповідних галузевих норм). Непослідовність та неповнота законодавчого регулювання цього питання на національному рівні призводить до того, що неповнолітні суб'єкти притягуються до відповідальності на загальних засадах, що не відповідає принципам Конвенції ООН про права дитини та іншим міжнародним документам.

2. Методологічні засади дослідження ювенальної відповідальності являють собою систему підходів та методів, застосування яких має на меті створення юридичної конструкції (концепції, моделі) інституту ювенальної відповідальності, який, у свою чергу, є не лише розробкою загальнотеоретичної юриспруденції, але і проектно-пропозиційним вектором емпіричних досліджень ювенального права. Методологія дослідження ювенальної відповідальності включає в собі застосування антропологічного, аксіологічного та системного підходів. У розвиток антропологічного та аксіологічного підходів розроблено ювенальний підхід, що розуміється як науково-практична правова орієнтація на дотримання кращих інтересів дитини. Застосування ювенального підходу запропоновано у двох напрямках: уніфіковане нормотворення, першочерговою метою якого є подолання розбіжностей у правовому статусі неповнолітнього в існуючому нормативному матеріалі, та подальша розробка ювенальних норм, базуючись на міжнародних та національних стандартах прав дитини; компетентісність (спеціалізація) кадрів у системі забезпечення прав дитини.

3. Сучасна наука визнає неможливість виокремлення одного критерію правопорушуваної поведінки і дотримується багатофакторного підходу до класифікації причин вчинення неповнолітніми правопорушень. Указані причини правопорушуваності неповнолітніх класифіковано за фактором впливу на внутрішні (суб'єктивно-мотиваційні) та зовнішні (сімейно-

побутове та економічне неблагополуччя неповнолітнього; входження до делінквентних груп; відсутність ефективної превентивної системи правопорушуваності неповнолітніх; неконтрольований вплив ЗМІ).

4. Вивчення причин ювенальної делінквентності має враховувати рівень правової культури середовища зростання неповнолітнього. Дитина, як особа, процес соціальної адаптації якої є незавершеним, більшою мірою піддається впливові соціального оточення. За умови низького рівня правової культури соціального середовища зростання неповнолітнього та/або низького рівня правової освіти (а іноді її повної відсутності) протиправна поведінка може сприйматися неповнолітнім як соціально допустима. Правопорушуваність у такому разі зумовлена не правовим нігілізмом, який передбачає свідоме відторгнення норм правомірної поведінки, а правовим невіглаством – дефіцитом знань щодо правомірності певних форм поведінки.

5. Становлення стандартів протидії ювенальній делінквентності та притягнення неповнолітніх до відповідальності розпочинається із прийняттям Конвенції ООН про права дитини, яка залишається основним загальнообов'язковим міжнародним документом, що закріплює особливості правового статусу неповнолітніх. На теперішній час існує чотири рівня стандартів відповідальності неповнолітніх та протидії ювенальній делінквентності в українському праві: 1) міжнародні стандарти ювенальної відповідальності відображені у Конвенції ООН про права дитини та рекомендаційних актах, прийнятих на її виконання (Мінімальні стандартні правила ООН відправи правосуддя стосовно неповнолітніх, Керівні принципи ООН щодо попередження злочинності серед неповнолітніх, Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі); 2) стандарти запобігання правопорушуваності неповнолітніх та поводження з неповнолітніми правопорушниками, розроблені в рамках діяльності Європейського парламенту та Ради Європи (Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Європейські правила щодо неповнолітніх правопорушників, які підлягають застосуванню санкцій чи заходів, Керівні принципи комітету Ради Європи щодо судочинства дружнього до дитини, Директива Європейського Парламенту та Ради Європи щодо забезпечення процесуальних гарантій для неповнолітніх, що є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному процесі тощо); 3) стандарти відповідальності неповнолітніх, які відображено в національному законодавстві, програмно-політичних актах (Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, Національна Стратегія у сфері прав людини); 4) стандарти відповідальності неповнолітніх, закріплені рішеннями Європейського суду з прав людини.

6. Ювенальна відповідальність є комплексним правовим утворенням. Домінуючим критерієм для його виокремлення є те, що всі норми, які

належать до його структури, регламентують специфіку притягнення до відповідальності спеціального суб'єкта – неповнолітнього. Специфіка ювенальної відповідальності має прояв також у таких ознаках: пріоритетною метою ювенальної відповідальності є виховання у неповнолітнього установки на правомірну поведінку у майбутньому та недопущення його стигматизації як злочинця; підставою ювенальної відповідальності може бути як ювенальне правопорушення, так і специфічне правопорушене діяння (суб'єктивне протиправне діяння); наявність альтернативних (ювенальних) санкцій. Ювенальна відповідальність – це комплексний інститут юридичної відповідальності, що має вираження у настанні позитивних правових наслідків для неповнолітнього у разі його активної поведінки з дотримання правових приписів, що має своїм результатом застосування заходів схвалення чи заохочення, а в разі порушення таких приписів – у застосуванні з боку інститутів ювенальної юстиції примусових заходів, характер яких зумовлюється індивідуальними характеристиками неповнолітнього та/або вчиненого ним діяння, і мають на меті виховний та превентивний вплив.

7. Прогалини у національному механізмі ювенальної відповідальності призводять до ситуації, коли не кожне правопорушене діяння, що вчиняється неповнолітнім, набуває усіх ознак правопорушення. Класична структура елементів правопорушення «об'єкт – суб'єкт – об'єктивна сторона – суб'єктивна сторона» не завжди є характерною для ювенальних деліктних діянь. За умови вчинення неповнолітнім діяння, передбаченого будь-якою забороняючою нормою, якій, у свою чергу, відповідає певна норма-санкція, буде мати місце вчинення правопорушення спеціальним суб'єктом (неповнолітнім). Однак, практично поза межами теоретико-правового дослідження та нормативної регламентації залишається питання кваліфікації діянь неповнолітніх, які передбачено забороняючою нормою матеріального права, проте не врегульоване відповідною санкцією. Таке правопорушене діяння з дефектним складом визначено як суб'єктивне протиправне діяння – усвідомлене шкідливе протиправне діяння деліктоздатного неповнолітнього суб'єкта, яке передбачено забороняючою нормою матеріального права, що не врегульоване відповідною нормою-санкцією та передбачає застосування спеціальних ювенально-правових заходів реагування. Існування суб'єктивного протиправного діяння як підстави ювенальної відповідальності, у разі комплексного реформування системи ювенальної юстиції, буде мати тимчасовий характер, згодом набувши ознак ювенального правопорушення.

8. Ювенальна відповідальність характеризується наявністю власних принципів, що спрямовані на мінімізацію обмеження волі неповнолітнього та виховання у нього установки на правомірну поведінку у майбутньому. До спеціальних принципів ювенальної відповідальності належать:

1) принцип застосування ізоляції лише у крайніх випадках (принцип пріоритету альтернативних заходів відповідальності); 2) принцип соціально-правового супроводу та застосування індивідуального підходу у процесі притягнення до відповідальності; 3) принцип застосування покарання з урахуванням необхідності відшкодування завданої шкоди або вчинення інших дій на користь потерпілого; 4) принцип спеціалізації та процесуального полегшення розгляду справи.

9. Ювенальна відповідальність реалізується у позитивній та негативній формах. Обидві форми передбачають настання відповідальності лише за вчинене діяння, а отже, мають виключно ретроспективний аспект. Негативна ювенальна відповідальність характеризується спеціальними процедурами притягнення неповнолітнього до відповідальності у разі вчинення ним правопорушення. Позитивна ювенальна відповідальність передбачає застосування заходів заохочення за активне виконання правових приписів (наприклад, спеціальні програми для обдарованих дітей). Заходи позитивної ювенальної відповідальності мають не лише заохочувальне, але й превентивне спрямування, адже формують установку на подальшу правомірну поведінку, попереджаючи ювенальну делінквентність у майбутньому.

10. Організаційне забезпечення інституту ювенальної відповідальності містить систему державних органів та недержавних інституцій. Українська система органів, що сприяють реалізації відповідальності неповнолітніх на теперішній час містить: органи досудового слідства (підрозділи Національної поліції; органи прокуратури); органи та установи, на яких покладено обов'язок виконання покарань та примусових заходів виховного характеру (школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; виховні колонії; служби пробачії); органи соціального супроводу; інститути громадянського суспільства; ювенальна адвокатура. На етапі становлення перебувають ювенальні органи Національної поліції та пробачії. Належне функціонування цих органів має передбачати створення відповідної нормативної та матеріально-технічної бази, спеціалізацію кадрів. Реформування у сфері діяльності органів ювенальної юстиції (до яких належать органи ювенальної відповідальності), має містити: створення на рівні органів державної влади єдиного координаційного центру з питань ювенальної політики; спеціалізацію кадрів на регіональному рівні у всіх органах ювенальної відповідальності; визначення на законодавчому рівні порядку взаємодії інститутів громадянського суспільства з державними органами для забезпечення оперативності та диспозиційності у процесі реалізації неповнолітнім відповідальності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати роботи

1. Грігорова Г.Л. Позасудові заходи протидії ювенальній делінквентності : порівняльно-правове дослідження / Г.Л. Грігорова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – Вип. 23. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 18-22.
2. Грігорова Г.Л. Концепція ювенальної відповідальності: теоретичне осмислення / Г.Л. Грігорова // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 3-8.
3. Грігорова Г.Л. Ювеналістична концепція реалізації негативної юридичної відповідальності неповнолітнім суб'єктом / Г.Л. Грігорова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – № 10-11. – Т. 1. – С. 39–41.
4. Грігорова Г.Л. Суб'єктивне протиправне діяння як підстава ювенальної відповідальності / Г.Л. Грігорова // Публічне право. – 2015. – № 3. – С. 346–352.
5. Григорова А.Л. Теоретическая модель позитивной юридической ответственности / А.Л. Григорова // Legea si viata. – 2015. – № 10/2. – С. 10–13.
6. Грігорова Г.Л. Ювенальний підхід як методологічна основа ювенальних досліджень в українському праві / Г.Л. Грігорова // Jurnalul Juridic National: teorie si practica. – 2016. – № 4. – С. 18–20.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Грігорова Г.Л. Ювенальна відповідальність: позитивний аспект / Г.Л. Грігорова // Проблеми правової ювеналістики: матеріали інтернет конференції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conference.inf.od.ua/index.php/uk/spisok-dopovidej-konferentsiji/sektsiya-1-teoretiko-pravovi-aspekti-yuvenalistiki/55-grigorova-g-l-yuvenalna-vidpovidalnist-pozitivnij-aspekt>
8. Грігорова Г.Л. Угода про примирення як форма відповідальності неповнолітніх / Г.Л. Грігорова // Держава і право в умовах інтеграції до Європейського Співтовариства : матеріали круглого столу з міжнародною участю (м. Донецьк, 12 грудня 2013 р.). – Донецьк : ООО «Цифровая типография», 2013. – С. 21–24.
9. Грігорова Г.Л. Відновна функція юридичної відповідальності (на прикладі ювенальної відповідальності) / Г.Л. Грігорова // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); у 2 т. – О. : Фенікс, 2014. – Т. 2. – С. 99–101.

10. Грігорова Г.Л. Загальнотеоретична модель юридичної відповідальності у подоланні дефектності правового регулювання / Г.Л. Грігорова // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матеріали четвертої наук. конференції (м. Одеса, 27–28 березня 2015 р.). – О. : Фенікс, 2015. – С. 118–119.

11. Грігорова Г.Л. Щодо комплексного характеру інституту ювенальної відповідальності / Г.Л. Грігорова // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); у 2 т. – О. : Юрид. л-ра, 2016. – Т. 1. – С. 118–120.

12. Грігорова Г.Л. Затвердження принципу індивідуалізації ювенальної відповідальності як передумова реформування законодавства про відповідальність неповнолітніх / Г.Л. Грігорова // Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 червня 2016 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. – С. 6–7.

АНОТАЦІЯ

Грігорова Г.Л. Концепція ювенальної відповідальності в українському праві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Проаналізовано стан наукової розробки проблеми становлення інституту ювенальної відповідальності в українському праві. Визначено теоретико-методологічні засади вивчення інституту ювенальної відповідальності, досліджено соціальні чинники впливу на правопорушувану поведінку неповнолітніх.

Досліджено інститут ювенальної відповідальності в системі юридичної відповідальності, сформовано дефініцію ювенальної відповідальності. Розглянуто позитивну та негативну форму реалізації ювенальної відповідальності і наголошено, що обидві можуть мати виключно ретроспективний характер. Розроблено провідні принципи ювенальної відповідальності, які відображають стандарти відповідальності неповнолітніх, що закріплені у міжнародних документах. Значну увагу приділено дослідженню органів та інститутів, що забезпечують реалізацію неповнолітнім ювенальної відповідальності, запропоновано класифікацію позасудових органів ювенальної відповідальності за функціональним критерієм.

Ключові слова: ювенальна відповідальність, ювенальний підхід, ювенальна делінквентність, принципи ювенальної відповідальності, форми ювенальної відповідальності, європейська практика притягнення неповнолітніх до відповідальності.

АННОТАЦІЯ

Григорова А.Л. Концепция ювенальной ответственности в украинском праве. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Проанализировано состояние научной разработки проблемы становления института ювенальной ответственности в украинском праве. Определены теоретико-методологические основы изучения института ювенальной ответственности, исследованы социальные факторы, влияющие на правонарушающее поведение несовершеннолетних.

Предложен ювенальный подход как методологическая основа исследований, проводящихся в сфере прав ребенка. Ювенальный подход определен как научно-практическая ориентация на соблюдение наилучших интересов ребенка.

Систематизированы причины делинквентного поведения несовершеннолетних. Осуществлено их деление на причины, обусловленные факторами внешнего и внутреннего влияния. Рассмотрено правовое невежество как причина противоправного или отклоняющегося поведения несовершеннолетнего. Установлена причина проявления у несовершеннолетнего правового невежества, которой является низкий уровень правовой культуры и правового образования в окружении несовершеннолетнего.

Исследован институт ювенальной ответственности в системе юридической ответственности, сформирована дефиниция ювенальной ответственности. Рассмотрены позитивная и негативная формы реализации ювенальной ответственности; отмечено, что обе могут иметь исключительно ретроспективный характер. Разработаны базовые принципы ювенальной ответственности, которые отражают стандарты ответственности несовершеннолетних, закрепленные в международных документах. Значительное внимание уделено исследованию органов и институтов, обеспечивающих реализацию несовершеннолетним ювенальной ответственности, предложена классификация внесудебных органов ювенальной ответственности по функциональному критерию. Сформулирован тезис о необходимости создания в структуре органов

исполнительной власти координационного центра по вопросам реализации ювенальной политики.

Ключевые слова: ювенальная ответственность, ювенальный подход, ювенальная делинквентность, принципы ювенальной ответственности, формы ювенальной ответственности, европейская практика привлечения несовершеннолетних к ответственности.

SUMMARY

Grigorova G.L. Concept of the Juvenile Responsibility in the Ukrainian Law. – Manuscript.

The thesis for Candidate of Law Degree by specialty 12.00.01 – Theory of State and Law; History of State and Law; History of Legal and Political Doctrine. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

Relevant scientific works on the problem of forming institute of juvenile responsibility in Ukrainian law have been researched. The author defines theoretical and methodological ground of the juvenile responsibility studies, reveals social factors that influence juvenile delinquent behavior. Legal ignorance is defined as one of the reasons that can cause juvenile delinquent behavior. Considers that legal ignorance is caused by lack of knowledge on the legality of behavior.

The author defines the place of the institute of juvenile responsibility in the system of legal liability, forms definition of juvenile responsibility. Positive and negative forms of juvenile responsibility were examined, precisely defined, that both forms may have only retrospective nature. Develops main principles of juvenile responsibility that reflect standards settled in international documents. Special attention is paid to agencies and institutions that provide realization of juvenile responsibility. Classification of extrajudicial agencies of juvenile responsibility is made by functional criterion.

Proves that reforming of the juvenile justice system should include establishment of one coordinating center for juvenile policy; staff specialization at the regional juvenile justice offices; determining ways of interaction between institutions of the civil society and government agencies.

Keywords: juvenile responsibility, juvenile method, juvenile delinquency, principles of juvenile responsibility, forms of juvenile responsibility, the European practice of juvenile responsibility.

Підписано до друку 01.07.2017.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.